

Opetus lähtee, koulu jää

Maalaiskoulut paikallisyhteisöissään

SILVA TEDRE & VILLE PÖYSÄ

Hyvinvointivaltio tuli kylään – ja lähti sieltä pois

Maaseutukoulujen lakkauttamisesta on kirjoitettu hyllymetreittäin. Sen sijaan toistaiseksi on vähän tutkimusta siitä, mitä rakennukselle ja sen ympäristölle on tapahtunut lakkauttamisen jälkeen. Tässä analyysissä kysymme, millaisessa käytössä rakennus on koulutoiminnan lakattua ja millaisia sosiaalisia ulottuvuuksia erilaisiin käyttötarkoituksiin liittyy ympäröivän seudun ja sen asukkaiden näkökulmasta.

Koulurakennuksella on maaseutukylille ja niiden asukkaille sekä symbolinen arvo että käyttöarvo. Rakennuksina koulut symboloivat alueellista tasa-arvoa ja kylän yhteistä tahtoa ja toimintaa: koulua kylälle ovat aikanaan puuhanneet aktiiviset kyläläiset, ne on usein rakennettu jonkun varakkaan kyläläisen lahjoittamalle maalle, rakennustarvikkeita on saatu lahjoituksina ja koulua on ainakin osaksi rakennettu talkoilla. Mikko Härön (2001) sanoin, koulut ovat kulttuurirakennusten suurta massaa ja samalla niiden selkäranka – kansalaisyhteiskunnan perusta. Kyläkouluilla on kiinteä yhteys kansanopetuksen kehittymiseen. Vuoden 1866 kansakouluasetus liittyi yhteiskunnan teolliseen murrokseen. Kansan sivistäminen alettiin nähdä yhteiskunnan kehityksen kannalta merkittävänä. Tärkeitä olivat myös piirijakoasetus sekä oppivelvollisuuslaki vuodelta 1921, kansakoululaki vuonna 1957 ja vuonna 1972 voimaan tulut peruskoululaki.

Ajatus koulutuksen yhteiskunnallisesta merkityksestä sekä aate sosiaalisesta ja alueellisesta tasa-arvosta tuotti tiheän kansakouluverkoston. Valtio ohjasi alusta alkaen koulujen rakentamista muun

muassa koulutiloja koskevin määräyksin ja koulurakennusten tyyppipiirustuksin. 1920-luvulla Suomessa rakennettiin vuosittain 100–200 uutta kansakoulua. Vuosien 1939–1944 sotien jälkeinen jälleenrakennus ja 1940-luvulla suurten ikäluokkien syntyminen vauhdittivat rakentamista entisestään. Vuosina 1945–1961 maalaiskunnissa valmistui yli 3 300 koulurakennusta, maalaiskansakoulua, samalla kun monia vanhoja uusittiin ja laajennettiin. Koska Suomessa turvattiin lainsäädännöllä ilmainen kouluateria, tarvittiin koulukeittoloita. Tarvittiin tiloja oheistoiminnoille, esimerkiksi urheilukenttiä. Pinta-alaltaan laajoissa pohjoisen ja itäisen Suomen kunnissa tarvittiin oppilasasuntoloita. Vanhimmat kyläkoulurakennukset ovat iältään yli satavuotiaita ja nuorimmatkin muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta yli 60-vuotiaita. (Härö 2001.) Niiden historia on osa alue-, sosiaali- ja kulttuuripolitiikan historiaa.

Kyläkoulu paikallisena opetuksen tilana symbolisoi hyvinvointivaltion nousun sosiaalipolitiikkavaihetta, joka ideologisesti korosti sekä alueellista että sosiaalista tasa-arvoa olosuhteissa, joissa alueelliset erot työ- ja elämisenmahdollisuuksissa olivat suuret ja elämäntapa, elinkeino- sekä väestön ikärakenne toiset kuin tänään. Lakkautettu kyläkoulu toimii kohtana, jonka kautta voi avata laajemminkin hyvinvointivaltion ja -palveluiden muutoksia ja nykytilannetta. Perusopetus on lakisäateinen hyvinvointipalvelu, jonka saavutettavuuden suhteen ihmiset ja alueet eriarvoistuvat koulujen lakkauttamisen edetessä.

Kyläkouluja on lakkautettu aina 1950-luvun lopulta lähtien. Lakkautuksia on perusteltu mm. elinkeino- ja asutusrakenteen sekä väestön ikärakenteen muutoksilla. Vuosina 1989–2009 lak-

kautettiin 65 prosenttia periodin alussa toimineista pienistä alle 50 oppilaan kouluista. Useimmat näistä ovat maaseudun kylien kouluja, mutta myös pieniä kaupunkikouluja lakkautettiin. (Autti & Hyry-Beihammer 2009.) Kymmenvuotiskaudella 2004–2013 pienien koulujen määrä väheni 900:lla. Vuonna 2004 niitä oli 3 476 ja vuonna 2013 luku oli 2 576. (Tantarimäki 2014.) 2010-luvulle tultaessa pieniä ala-asteen kouluja oli eniten Pohjanmaalla ja Pirkanmaalla. Pohjanmaalla koulu toimii 64 prosentissa kylistä ja Pirkanmaalla luku on 55 prosenttia. Vähiten kouluja on Etelä-Karjalan (27 %), Pohjois-Karjalan (30 %) ja Lapin kylissä. (Rouhiainen 2014.) Argumentit koulujen lakkauttamisen puolesta ja vastaan ovat Sami Tantarimäen (2011) mukaan pysyneet hyvin samanlaisina aina 1950-luvulta näihin päiviin.

Tantarimäki (mt.) on tapaustutkimusotteella seurannut usean kuudessa kunnassa sijaitsevan vuonna 2007 lakkautetun kyläkoulun lakkauttamisprosessia. Kunnan suhtautumisella on Tantarimäen mukaan väliä. Silloinkin kun kunta päätyy lakkauttamaan koulun, on merkitystä sillä, miten kunnassa kylien merkitys koetaan ja miten koulun jälkeistä käyttöä ajatellaan. Tantarimäki tiivistää koulun loppumisen erilaiset vaikutukset ympäröivään yhteisöön viiteen vaihtoehtoon: vaikutukset voivat olla aktivoivia, seisahduttavia, lamaannuttavia, taannuttavia tai jopa kuntasuhteet katkaisevia. Hänen väitteensä on, että koulun jatkokäyttö on merkityksellinen vaikutusten kannalta. Yksityiselle myyntikin voi olla hyvä ratkaisu silloin kun kyläläiset eivät tarvitse koulua tilana ja ostaja on kyläläisten mielestä kelvollinen uusi asukas – esimerkiksi lapsiperhe tai yrittäjä. Yksityiset ostajat eivät kaikki ole yhtä toivottuja (Pehkonen 2004). Tantarimäki (2011) korostaa, että vaikka koulu lähtee, niin kylä jää elämään elämäänsä. Jatkamme tässä kirjoituksessa siitä, mihin Tantarimäki lopettaa: kysymme, mitä koulun ja kylän suhteelle tapahtuu lopetuspäätöksen jälkeen.

Henry Lefebvren (1991) mukaan tila ei ole pelkästään fyysinen, vaan sillä on aina jokin sosiaalisen ja kulttuurisen toiminnan määrittelemä merkitys. Fyysinen tila on olemassa ilman havaitсия, mutta havaitсияn aistimusten kautta se muuttuu koetuksi tilaksi. Kirsi Saarikangas (2006) puhuu eletystä tilasta. Talojen elämä on ennen kaikkea siellä asuvien ihmisten elämää. Eletyssä tilassa yhdistyvät yhteisesti jaetut ja henkilökohtaiset, symboliset ja materiaaliset, kielelliset ja ei-kielelliset, tietoiset ja ei-tietoiset merkitykset. Tässä ar-

tikkelissa koulurakennuksia tarkastellaan fyysisinä ja kokemuksellisinä elettyinä tiloina, jossa yhdistyvät henkilökohtaiset, symboliset ja materiaaliset merkitykset. Minttu Karppista ja Pirjo Laaksosta (2013) väljästi mukaillen käsitämme fyysisen tilan aineellisenä ympäristönä, joka on aistein havaittavissa. Koettu tila on jokaiselle subjektiivinen ja siten aineettomampi ja näkymättömämpi kuin fyysinen tila. Koettu tila jakautuu sosiaaliseen, toiminnalliseen, mielikuvien ja tunteiden tilaan, jotka usein limittyvät keskenään. Sosiaalinen tila viittaa yhteisöllisyyteen ja sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Toiminnallinen tila tarjoaa puitteet erilaisille käyttäytymismuodoille ja aktiviteeteille. Yksilö ei koe tilaa vain aistien kautta vaan myös aktiivisesti tekemällä, liikkumalla tai olemalla. Sosiaalisia tiloja ovat kaikki ne paikat, jossa ihmiset kohtaavat toisiaan. Fyysisen tilan tärkeänä määrittäjänä on sijainti ja sijainnin tarjoamat puitteet. Fyysisen tilan irralliseksi tai kielteiseksi koettu sijainti tuottaa paikattomuuden kokemuksen ja kaventaa tilan sosiaalisia merkityksiä. Myönteisiksi miellettyyn sijaintiin liittyy puolestaan kokemus paikan ainutlaatuisuudesta. Eric J. Arnouldin ja Linda Pricen (1993) mukaan tietyllä fyysisen ympäristön paikalla voi olla yhteisöllisyyttä lisäävä merkitys, jos fyysinen tila luo sosiaalista tilaa.

Tutkimuskysymykset, -menetelmät ja -aineistot

Millaisena maaseutukehittäjät ja kylätoimijat näkevät entisten, vuonna 2014 muussa kuin koulukäytössä olevien maaseudun pienten koulujen fyysisen ja kokemuksellisen merkityksen alueelleen? Selvitimme tätä kysymällä, millaisessa käytössä kyläkouluja on. Miten koulu on päätenyt nykyiseen käyttöönsä? Millaiset taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset seikat mahdollistavat sen nykyisen käytön? Mikä merkitys entisellä koululla on kylälle ja kyläläisille. Ketkä koulusta hyötyvät? Millainen paikka sillä on kylän sosiaalisessa rakenteessa? Mikä suhde ex-koululla on fyysisenä, sosiaalisena ja kulttuurisena tilana ympäristöönsä? Kuinka laajallemerkitys ulottuu?

Tutkimuskohteena olivat maaseutupolitiikan kolmiportaisen tyypityksen mukaan ydin- ja harvaanasutuksi maaseuduksi määriteltyjen kuntien kylät ja niiden entiset koulut. Tietoa kerättiin LEADER-kehittämisyhdistysten kautta (jatkossa toimintaryhmät). Toimintaryhmiä, joiden toi-

minta-alueella on ydin- tai harvaan asutuiksi maaseuduksi määriteltyjä kuntia, on Ahvenanmaa pois lukien Suomessa 53.

Aineisto saatiin puhelinhaastatteluilla.¹ Puhelinhaastattelut ovat taloudellinen vaihtoehto, jolla voidaan suhteellisen nopeasti kerätä paljon informaatiota (Hirsijärvi & Hurme 2001). Kartoitimme puhelinhaastatteluilla entisten kyläkoulujen käyttötilannetta koko ydin- ja harvaanasutulla maaseudulla. Haastateltavaksi kullakin alueella valittiin ensisijaisesti toimintaryhmän toiminnanjohtaja, joka joissain tapauksissa ohjasi soittamaan jollekulle toiselle henkilölle esimerkiksi siksi, että oli uusi työssään alueella. Haastattelut tehtiin huhti-toukokuussa 2014. Haastattelu saatiin 49 alueelta. Kyse oli asiantuntijahaastatteluista, joissa haastatellut nähdään organisaationsa edustajana ja kehittämisalueensa asiantuntijoina (Alastalo 2005). Toimintaryhmien työssä painottuvat kehittämishankkeet ja niiden rahoittaminen, joten haastatellut vastasivat oletettavasti kysymyksiin omasta kehittäjä-asiantuntija-positiostaan. He tunsivat parhaiten ne kylät, jotka olivat saaneet hankerahoitusta. Keskenään heillä oli erilainen tuntuma alueensa paikallisrakenteeseen. Toiset tunsivat alueensa miltei kylä kylältä, toiset taas lähinnä rahoitettujen kohteiden kautta.

34 haastatellun toimintaryhmän toiminnanjohtajan lisäksi haastateltavien joukossa oli muutama kyläasiamies, muu toimintaryhmän työntekijä (esimerkiksi hankeneuvoja ja hankesihteeri), muutama kunnan työntekijä (seutumarkkinoija, projektipäällikkö, sivistystoimenjohtaja, sivistysjohtaja ja hallintojohtaja) sekä yksi kylien yhteyshenkilö.

Haastateltavista naisia oli 39 ja miehiä 12. Puhelinhaastattelut kestivät 4–45 minuuttia, useimmiten 20–40 minuuttia. Haastatteluja ei nauhoitettu, vaan haastattelija teki puhelun kuluessa muistiinpanoja ja täydensi niitä muistitiedolla heti puhelun päätyttyä. Toimintaryhmäalueittain jäsenneltyjä puhtaaksikirjoitettuja muistiinpanoja kertyi 126 sivua.

Analysimme tässä artikkelissa puhelinhaastatteluista tehtyjä muistiinpanoja kvantitatiivisella sisällönanalysillä ja kysymme, millaisessa käytössä entiset kyläkoulut toimivat. Jatkamme aineistolähtöisellä teemoittelulla ja nostamme esille asioita, joita haastateltavat toivat esiin toistuvasti ja

joita syvennettiin kenttätöyllä. Silva Tedre (ST) kävi kahdeksan kuukauden aikana 27 kyläkoululla, joiden opetuskäytön loppumisesta oli aikaa muutamasta viikosta yli 40 vuoteen. Koulut valikoituivat osin sattumanvaraisesti siten, että ne osuivat muun matkan varrelle. Osa kenttätöystä tehtiin suunnitelmallisesti yhdessä Pirkanmaan ja kolmessa Pohjois-Karjalan kunnassa. Aloitussvaiheeseen valittiin tutkijalle ennestään tuttuja kuntia, joista oli jo etukäteistietoa tai aiempaa tutkimusta. Aineiston muodostavat pääasiassa kenttämuistiinpanot. Nauhoitettuja, litteroituja haastatteluja on kolme. Yksi parihaastattelu on juuri lakkautetun koulun kyläaktivistien (kyläyhdistyksen puheenjohtaja ja sihteeri). Toiseen ryhmähaastattelutilanteeseen osallistui kyläyhdistyksen puheenjohtaja, sihteeri ja koulun entinen jo eläkkeellä oleva opettaja. Koulun lakkauttamisesta on aikaa 14 vuotta. Kolmas haastateltava oli kylätöimikunnan puheenjohtaja koululla, joka lakkautettiin 1990-luvun alussa. Kenttäaineistoja käytetään analyyseissä syventämään ja täydentämään puhelinhaastatteluista nostettuja aiheita.

Vanhan koulun uudet tilat

Toimintaryhmien alueita kartalta katsoessa muodostuu jo kuva alueiden mittasuhteiden eroista. ”Kyllä on taas kaupunkilaisena vaikea ymmärtää näiden Lapin alueiden jättimäisiä mittasuhteita. Näillä alueilla on varmaan ihan omanlaisensa kysymykset mm. palveluiden osalta.” (VP) Vaikka alueiden eroja ei erityisesti vertailtu, haastattelujen edetessä vahvistui käsitys koulujen käyttömahdollisuuksien eroista pinta-alaltaan sekä yhdyskunta- ja väestörakenteeltaan erilaisilla alueilla.

Puhelinhaastatteluissa entisille kouluille nimettiin 66 erilaista käyttötarkoitusta.

Yleisiä käyttötarkoituksia olivat erilaiset hoivakodit ja päiväkodit, käsityöläisten toimitilat (puusepät, korutaiteilijat ym.), matkailu- ja pitopalveluyritykset, monipuoliset kokous-, kurssi- ja harastustilat, taiteilijoiden asunnot ja pienimuotoiset myymälät sekä näyttelyt, vapaa-ajan asunnot, yhdistysten toimitilat (esim. kyläyhdistykset, Martat, 4H, nuorisoseurat, metsäystyseurat, urheiluseurat, pienviljelijät, maamiesseurat) ja yksityisasunnot. Harvinaisia yksittäisiä käyttötarkoituksia olivat esimerkiksi itämaisia liikuntapalveluita tarjoava yritys, keinutuolitehdas, sirkuskoulu, pitsinnypläsyryitys. Joukossa oli myös kansainväli-

¹ Puhelinhaastatteluista ja haastatteluaineiston alustavasta analyysistä vastasi Ville Pöysä (VP).

nen taiteilijaresidenssi, kansainvälisyyteen ja monikulttuurisuuteen liittyvä koulutuskeskus sekä maahanmuuttajien koulutuspaikka. Pohjois-Suomessa yksi yleinen käyttötarkoitus oli ulkomaalaisten marjanpöimijöiden majoitus.

Käyttötarkoitukset vaihtelivat alueittain. Esimerkiksi hoitokoteja on erityisen paljon muuttaman toimintaryhmän kyläkouluilla. Etelä-Suomessa kouluja on erityisen paljon yksityiskäytössä ja Pohjois-Suomessa kylätaloina. Kärjistäen etelässä kouluilla asuu taitelijoita ja muita elämäntapamaalaisia, pohjoisessa ja idässä niille asutetaan marjanpöimijöitä tai ne toimivat kyläläisten kokoontumispaikkoina. Käyttötarkoituksesta riippuen fyysisen tilan sosiaalinen merkitys kylän vuorovaikutuksen ja yhteisöllisyyden areenana vaihtelee.

Monen koulun nykyistä käyttöä ei voi typistää yhteen tarkoitukseen. Koulurakennus lähiympäristöineen voi toimia vaihtelevien ja epäselvärajaisten ryhmien sosiaalisena tilana. Koulujen uusi toiminta voi olla monimuotoista, jolloin koulua saattavat käyttää nykyisen omistaja-asukkaan lisäksi esimerkiksi kyläläiset ja erilaiset kylällä toimivat yhdistykset. Koululla saattaa asua yrittäjä tai vuokralaisia, mutta tilat ovat asuinkäytön lisäksi muussakin käytössä. Tällaisina ne ovat toiminnallisesti varsinaisia monitoimikeskuksia. Kylätaloksi muutetulla koululla saattaa toimia kyläläisten vapaaehtoisvoimin ylläpitämä kirjasto, tai sieltä saattaa löytyä julkisia hyvinvointipalveluita, kuten terveydenhoitajan pistäytymispiste tai kansalaisopiston harrasteryhmän kokoontumispaikka. Koulu voi lisäksi toimia paikallisten yhdistysten kokoontumistilana, ja osa talosta saattaa olla vuokrattu asuinkäyttöön.

Sekä omistajia että vuokralaisia saattaa olla useita. Omistajana voi olla kunta, yksityishenkilö tai eri tavoin rakennettu osakeyhtiö. Koululla voi toimia kunnan päiväkotia uudelta omistajalta vuokratuissa tiloissa. Samassa rakennuksessa saattoi olla kylätoimintaa, vanhusten kerho, pitopalvelu, vuokrattava juhlatila ja vuokra-asuntoja. Puhelinhaastattelujen mukaan yksityisomistuksen rinnalla osakeyhtiömuotoinen omistus on tavallista. Yksi tapa on omistaa koulu yksityisenä yhteisöomistuksena. Alla on esimerkki toiminnallisuuden variaatiosta eräässä koulussa (kenttämuistiinpano joulukuulta 2014):

Koulu sijaitsee melko vilkkaasti liikennöidyn tien varrella. Kylällä on enimmillään ollut neljä kauppaa ja baari, koulussa lapsia 1950-luvulla lähes 150. Kauppaa, baaria ja opetusta ei enää ole. Koululle ohjaa tieltä itse tehty kahvilakyltti (...)

Valkoinen, kaksikerroksinen koulu sijaitsee lammen rannalla. (...) Sisällä entiseen yhdistettyyn puukäsityöluokan/liikuntasalin toiseen päähän on verhoilla eristetty pieni, tunnelmallisesti valaistu kirjastokahvila. Eteisen puolella ahtaassa tilassa myydään somasti paketoitua ja luomutuotteita ja pieniä käsitöitä. Kahvilan puolella kahvilanpitäjä imetti lastaan. Toinen paikalla ollut nainen osoittautui koulutalon omistajaksi ja kolmas asiakaaksi. Lapsia paikalla oli useampiakin.

Juttelimme niitä näitä ja sovimme haastattelun paremmalle ajalla parin päivän päähän. Omistajaemäntä esitteli kuitenkin rakennusta: isosta aulatilasta lähti ovia muun muassa tatuointiliikkeen tiloihin sekä omistajan omaan hoitoalan yrityksen tiloihin. Yläkerrassa oli omistajan perheen koti. (...) Koululla on useita vuokralaisia eri kokoisissa entisistä luokkahuoneista ja opettajanasunnoista muokatuissa asunnoissa. (...) Suunnitelmia toiminnan kehittämiseksi on, vain aikaa ja rahaa puuttuu. Talon ylläpitokustannukset ovat suuret, pelletillä ja tarvittaessa lisäksi öljyllä lämmitetään. (...)

Viime kesän kesäkahvila menestyi hyvin. Kahvilan ohessa järjestettiin erilaisia tapahtumia, erityisesti lapsille. Asiakkaina kävi kyläläisiä, kesäasukkaita ja ohiajavia turisteja, esimerkiksi suomalaisia, saksalaisia ja venäläisiä. Talvi on sitten toisenlainen. On hiljaista – nyt joulun alla ihmisiä käy.

Kesällä paikalla käy koulun entisiä oppilaita, jotka muistelevat missä mikäkin luokka sijaitsi ja missä mitään tapahtui. Kahvilan ”baarikaappina” toimiva kaappi oli aiemmin ollut puutyövälineiden kaappi ja niin edelleen.

(ST 12. ja 14.12.2014)

Tämän itäsuomalaisen, rajan pinnassa olevan yläkoulun sijainti veden äärellä vilkkaasti liikennöidyn tien varrella alueella, jossa on kesällä runsaasti vapaa-ajanasukkaita, määrittää sen toiminnallisia mahdollisuuksia. Etenkin kahvila hyötyy satunnaisista matkailijoista ja vapaa-ajanasukkaista. Rakennuksen vanhat fyysiset puitteet mahdollistavat monenlaisia uusia toiminnallisia tiloja, kuten asunnoiksi ja työtiloiksi muuttamisen ja niiden vuokraamisen. Lapsille suunnattu ohjelma tarjoaa talon lapsiperheille ja kyläläisille yhteisen ja yhdistävän sosiaalisen tilan.

Omanlaisensa tunteiden tila koulu on kahvilassa kesäaikaan vieraileville entisille oppilaille. He palaavat fyysisen tilan virittämiin lapsuus- ja koulumuistoihin, siihen missä mitään oli ennen. Luokkahuoneita on muokattu uusiin tarkoituksiin, uusille ihmisille ne virittävät uudenlaisia sosiaalisten kohtaamisten ja tunteiden tiloja. Toiminnallinen ja kokemuksellinen merkitys muuttuu. Ajallisesti vanhoissa koulurakennuksissa kohtaa mennyt ja nykyinen toiminta sekä suunniteltu tulevaisuus.

Koulu fyysisenä ja symbolisena tilana

Rakennuksen sijainnin merkitys sen käyttömahdollisuuksille on suuri. Uusiokäytölle ratkaisevia olivat yhtäältä kylän alueellinen sijainti ja toisaalta koulun sijainti suhteessa kylän asutukseen. Kylän hiemankin syrjäinen sijainti pääväyliltä ja väestökeskittymistä vähentää mahdollisia käyttövaihtoehtoja. Mikäli uusi käyttö on tarkoitettu ensisijaisesti kyläläisille, on tärkeää, että koulu on helposti saavutettavissa, ”keskellä kylää”. Toisaalta sijainti vesistön varrella tai muuten maisemallisesti arvokaina pidetyissä paikoissa ja kohtuullisten liikenneyhteyksien päässä lisää mahdollisuuksia etenkin matkailu- ja virkistys- tai yksityisasuntokäyttöön. Joillakin toiminta-alueilla Etelä-Suomessa arvioitiin, että yli 80 prosenttia kouluista on asuinkäytössä. Näillä alueilla puheessa vilahteli julkisuuden henkilöiden nimiä, kun puhuttiin asunnon omistajista. Asuinkäyttöä selitettiin muun muassa sillä, että matka Helsinkiin ei ole pitkä ja koulurakennukset eivät ole kooltaan kovin suuria. Lisäksi mainittiin, että alue on järviseutua ja monilla kylillä on jo kylätalo, joten sellaiselle ei enää ollut ole tarvetta.

Rakennuksen arkkitehtuuri, ulkonäkö ja fyysiset tilat ovat myös ratkaisevia uusien käyttömahdollisuuksien näkökulmasta. Uuden käytön esteeksi mainittiin rakennuksen kunto, esimerkiksi keittiötilojen ja savupiipun huono kunto. Oma lukunsa ovat koulut, jotka on osoitettu homekouluiksi. Niitäkin käytetään esimerkiksi väliaikaisina asuntoina tai majoitus- ja tapahtumatiloina. Fyysiset tilat ratkaisevat sen, millaista toimintaa voidaan toteuttaa ja miten suuria investointeja tarvitaan, kun käyttötarkoitusta muutetaan. Esimerkiksi sosiaali- ja terveysalan tiloja säännellään lainsäädännöllä hyvinkin tarkkaan. Säännöt koskevat muun muassa esteettömyyttä, paloturvallisuutta, hygieniää, henkilökunnan sosiaalituloja ja asukkaiden henkilökohtaisessa käytössä olevien tilojen kokoa. Pelkästään paloturvallisuuden vuoksi joudutaan usein tekemään isoja investointeja. Ylläpitokustannukset tuotiin usein esille ongelmana, olipa sitten kyse yksityisen, kunnan tai kylän omistamasta koulusta. Kyläkoulut eivät ole suuria vain pinta-alaltaan vaan myös kuutioiltaan, joten lämmitys vie rahaa ja edellyttää työpanosta. Monin paikoin ratkaisua lämmityskuluihin on haettu siirtymällä pellettiin tai maalämpöön. Näitä muutoksia on saatettu tehdä LEADER-rahoituksella, ja muutosten on arvioitu maksavan itsensä takaisin viidessä vuodessa.

Mikäli koulu on kylän omistuksessa, eikä kunta ollut myynyt sitä kyläläisille nimelliseen hintaan, on kauppa usein rahoitettu yksityisten kyläläisten ja seurojen rahoilla. Usein lunastusvaiheessa on otettu lainaakin. Lainojen korot ja lyhenykset rasittavat, ja monet kyläyhdistykset kamppailevat selvittääkseen rahoituksesta. Siellä missä on vuokrattavaksi asunto, kaksi tai joskus kolmekin, tilanne on hyvä, mikäli vuokralaisia saadaan.

Myös rakennuksen ylläpito on kallista, ja kenttähavaintojen perusteella kunnan omassa omistuksessa olevista rakennuksista pidetään harvoin hyvää huolta. Niiden annetaan ulkoisestikin ränistyä. Uusilla omistajilla on myös vaihteleva käsitys siitä, annetaanko arkkitehtuurille arvoa vai muutetaanko kokonaisuus muuksi käytännöllisistä syistä.

Kunnat haluavat usein keinolla millä hyvänsä eroon niille tarpeettomiksi käyneistä, ylläpitokustannuksiltaan kalliista koulurakennuksista. Rakennusten symboliarvoa julkisina, arkkitehtuuriltaan arvokkaina hyvinvointivaltion saavutuksina ei kunnissa noteerata.

Parissa [entisen koulun] pihassa näky oli lähes lohduton. Sammaloitunut katto, lahot portaat, villiintynyt piha ja hiljainen ympäristö viestivät siitä, että rakennus on ollut pitkään tyhjiään. Suorastaan sanattomaksi veti korkean mäen päällä seisova lapsuudesta tuttu rakennus. (...) Seiniä oli puhkottu parioviksi tarkoitukseen, jota emme pystyneet arvaamaan. Lasittomia ikkunoita oli tukittu kovalevyillä. Piha oli kasvanut umpeen pajukoksi. Ympäristö näytti toimineen varastona sellaiselle poisheitetylle tavaralle, joka kuuluisi ongelmajätteiden lajittelukeskukseen.

--

Yhdellä koululla tapasimme muurarin, joka kertoi rakennuksen nykyisen omistajan jo pitkään kunnostanut koulua ja pihapiiriä hartaudeella. Kaksi muuta koulua ympäristöineen oli kunnostettu hiljattain viimeisen päälle vanhaa kunnioittaen aina monenkin koulun pihapiiristä tuttua punaista hirsisaunaa ja ulkorakennuksia myöten. Joissakin asuttiin vakituisesti, joitakin käytettiin vapaa-ajanasuntoina. Yhdellä EU-rahalla kunnostetulla koululla sijaitisi lastensuojelulaitos tai pikemminkin nuorten koti.

(Kenttämuistiinpanot elokuu 2014)

Katkelma yllä kertoo kenttämatkasta, jonka aikana toinen kirjoittajista (ST) kiersi kouluaikojen kotikunnan entiset kyläkoulut. Niitä oli enimmillään 1960-luvulla 15. Nyt jäljellä oli kirkonkylän koulun lisäksi yksi. Katkelma paljastaa myös koulurakennusten kokemuksellisen tunnearvon tutkijalle. Rakennuksen fyysisellä kunnolla, käytötarkoituksella ja muistojen, kokemusten sekä

tiedon kautta rakentuvalla symbolisella arvolla on kiinteä yhteys ainakin tutkijan mielessä. Samantapainen tunnesuhde tuli tutuksi myös kenttätöissä kylälaisten kanssa jutellessa. Toisille tärkeämpi oli koulun käyttö- kuin näyttöarvo ja taloudelliset ylläpitoon liittyvät realiteetit.

Rakennuksen merkitys ei ole kaikille kyläläisille samanlainen. Muutama vuosi sitten kylälle muuttanut nuori nainen ei edes tiennyt, mikä rakennuksista on entinen koulu, eikä se häntä erityisemmin kiinnostanut. Kylällä ikänsä asunut maanviljelijä on puolestaan saattanut ostaa arvostetun arkkitehdin piirtämän koulun puimalakseen. Kenttätöissä tehtyjen havaintojen perusteella näytti siltä, että koulujen alkuperäisen arkkitehtuurin unohtava uusiokäyttö oli tavallista. Seiniä oli puhkottu ja tilalle rakennettu isojen maatalous- tai muiden koneiden siirtämisen kannalta järkeviä pariovia ja siltoja, ikkunoita oli peitetty kovalevyillä. Toisessa ääripäässä ovat uudet omistajat, joiden intohimona on ollut peruskorjata rakennus jonkinlaiseen alkuperäisasuun – häivyttäneen näin koulun oman rakennushistorian kerrokset. Esimerkiksi tietokonealuokkana toiminut entinen opettajanasunto on voitu rekonstruoida aiempaan muotoonsa ja asuunsa. Matkailuyrityksenä toimivaan kouluun taas haluttiin tarinoilla ja fyysisten puitteiden entisöinnillä luoda kansakouluikäiseen koulutoimintaan liittyviä tunteiden ja muistojen tiloja.

Sosiaalisten suhteiden risteysasema

Doreen Massey (2008) mukaan paikka rakentuu sosiaalisissa suhteissa, se on sosiaalisten suhteiden ainutkertainen risteysasema. Omissa aineistoissamme toistuu ajatus, että on tärkeää ymmärtää koulun olevan eräänlainen ”risteysasema” ja sellaisena keskeinen osa kylää. Suljetun koulun saaminen kylän käyttöön on erityisen tärkeää silloin, jos kylällä ei ole vielä muuta yhteistä kokoontumistilaa (esim. entistä nuorisoseurantaloa, työväentaloa tai muuta jonkin yhdistyksen aikanaan rakentamaa tilaa). Joskus yhteisen tilan puutteen vuoksi joudutaan kokoontumaan baarissa, jonne kaikki kyläläiset eivät halua tulla. Kaikille kelpaavan fyysisen tilan puute sulkee osan kyläläisiä ulos yhteisestä toiminnasta.

Fyysisen tilan sosiaalinen ja toiminnallinen merkitys kylälle on selvä silloin, jos kyläläisillä on pääsy koulun tiloihin. Tämä toteutuu, mikäli rakennus on kyläyhdistyksen tai muun paikallisen yhdistyksen omistuksessa. Usein myös osa yksi-

tyisomistuksessa olevien koulujen tiloista (esim. liikuntasali) voi olla kyläläisten käytössä. Omistaja vuokraa niitä kansalaisopiston harrastusryhmille tai kokouksiin ja juhliin. Yhteisen tilan tarve korostuu, jos matka taajamiin on pitkä, esimerkiksi 60–100 kilometriä. Harvaan asutuissa Itä- ja Pohjois-Suomessa tarve nähtiin suurempana kuin etelässä, jossa matkat kuntakeskuksiin ovat enimmäkseen parikymmentä kilometriä.

Toimivassa konseptissa kyläläiset voivat käyttää tiloja, mutta koululla on myös vuokralaisia tai yrittäjätoimintaa. Jos kylällä on jo ennestään yhteisiin kokoontumisiin sopiva tila, ei yhteiskäytölle aina ole tarvetta. Kun koulu lakkautetaan, voi syntyä tilanne, että kyläläisillä on jo kylätalo, mutta koulun yhteydessä on paljon tärkeitä harrastustiloja – kuten voimistelusalii, puukäsityöluokkaa, tietokonealuokkaa, urheilukenttä ja luistintrata. Niiden siirtyminen yksityisomistukseen on iso menetys, mikäli niitä ei enää voi käyttää. Koulurakennus symboloi julkisen vallan läsnäoloa kylällä. Sen pysyvyyttä ei ole kyseenalaistettu, kun koulun yhteyteen on talkoovoimin rakennettu liikunta- ja urheilutiloja yhteisymmärryksessä kunnan kanssa. Tilat ovat palvelleet sekä koululaisia että muita kyläläisiä.

Koulussa konkretisoituu myös kylän ja kunnan suhde. Suhteen kriittiset puolet tulevat esille paitsi opetusta lakkautettaessa, myös silloin, kun kunta päättää rakennuksen jatkokäytöstä.

Kylässä koulun lakkauttamista seuraaviin vaiheisiin liittyy epäetietoisuutta. Uuden käytön ympärillä ”liikkuu huhuja”. Näillä sanoilla ilmaistaan toistuvasti se, että kyläläisillä ei ole tietoa kunnan tai uuden omistajan suunnitelmista. He kokevat olevansa ulkopuolisia omaksi kokemansa rakennuksen tulevaisuuden suhteen. Haastatteluista päätellen kunnilla on hyvinkin erilaisia käytäntöjä sen suhteen, kenelle koulu myydään ja miten kylän ääni kuuluu. Joissain kunnissa rakennukset myydään eniten tarjoaville lainkaan piittaamatta siitä, olisiko kylällä tarve käyttää koulun tiloja myös jatkossa. Toisaalla kyläyhdistykselle saatetaan antaa ”etuosto-oikeus” ja hintakin saatetaan sovitella kyläyhdistyksen mahdollisuuksiin sopivaksi. Kylät voivat yhdessäkin kunnassa olla keskenään eri-arvoisissa asemassa mahdollisuuksissaan lunastaa koulu käyttöönsä. Kun yhdellä kylällä on jouduttu ottamaan iso laina koulun lunastamiseksi, toinen koulu on samassa kunnassa myyty kyläläisille eurolla.

Tyhjän tilan pelko

Uuden käytön vastakohta on käyttämättömyys. Perusajatus kylissä on, että kaikki käyttö on parempaa kuin tyhjiilleen jääminen. Sitä surraan, jos koulua ei opetustoiminnan loputtua saada kau-paksi, ja se jää tyhjiilleen. Koulurakennuksessa on myös voinut vuosien varrella olla useita omistajia ja monenlaista toimintaa, mutta se on taas tyhji-lään ja myynnissä.

”Tyhjä” on sana, joka toistuu aineistossa kiel-teisenä. Nykysuomen sanakirjan mukaan tyhjä on mm. autio, asumaton, kolkko ja kuollut. Han-na Savisaaren (2012) mukaan autiuden kokemus syntyy siitä, että talossa ei ole ketään, että käyttä-jät puuttuvat. Hän käyttää ilmaisua ”talo on py-sähtynyt” ja kokee tällaisen talon jopa pelottavana ja uhkaavana. Tyhjä on ladattu kulttuurisesti kiel-teisillä merkityksillä. Savisaaren maaseutukylissä käymissä keskusteluissa pohdittiin, että jos asukas lähtee, tuleeeko ketään tilalle vai jääkö talo autioksi. Puhe tyhjiilleen jäämisestä liittyi jatkuvuuteen. Tyhjiilleen jäävä talo on myös taakka.

Koulu voi jäädä tyhjäksi, vaille käyttöä, kunnan omistuksessa, mutta käyttämättömyys voi johtua myös siitä, että uusi omistaja ei otakaan rakennus-ta käyttöön. Suunniteltu toiminta ei käynnisty tai vapaa-ajanasunnoksi hankitussa paikassa ei käydä. Alueen ihmiset ihmettelevät, mitä rakennukselle tapahtuu vai tapahtuuko mitään. Tyhjiillään pit-kään olleessa rakennuksessa on tyhjän tilan tuntu. Sitä ei sellaisenaan voi yleensä edes ottaa heti uu-delleen käyttöön – etenkin, jos lämmittäminen on lopetettu ja sähkö katkaistu. Jatkokäyttömahdolli-suudet kapeutuvat.

Aineistojen valossa sekä kunnan että ulkomaal-aiden ja muiden kylästä etäällä asuvien omista-juuteen liittyy tyhjiilleen jäämisen riski.

Tyhjä koulu on monille menneen muistomerk-ki, ilman toivoa tulevasta. Tyhjä tila ei kuitenkaan koskaan ole kokonaan tyhjä. Maaseudun ihmiset täyttävät tilaa kertomuksilla ja muistoilla siitä, mi-tä rakennuksessa oli ja millainen kylä sen ympä-rillä oli ”ennen”. Aikaperspektiivi kääntyy nykyi-sen tai tulevan sijasta menneeseen, joka *oli*, sen si-jaan, että ajateltaisiin, mitä on tai mitä voisi tule-vaisuudessa *olla*.

Lopuksi: opetus lähti – mitä jäi

Koulu on monesti ollut maaseutukylän ainoa jul-kinen rakennus. Idea sivistyksen merkityksestä

kansakunnalle, ajatukset sosiaalisesta ja alueelli-sesta tasa-arvosta sekä paikallisyhteisöjen oma toi-minta toivat aikanaan koulun kylään. Koulun saaminen lähelle oli kylän yhteinen tavoite. Van-hempien sosiaalisesta asemasta riippumatta sa-maan kouluun otettiin kaikki lähialueen koulu-ikäiset lapset. Koulun tiloissa juhliittiin kansalli-sia merkkipäiviä ja muita kalenterivuoden juhla-päiviä. Koulurakennus urheilukenttineen, hiihto-latuineen ja luistinratoineen on ollut monenlai-sen kyläläisiä yhteen kokoavan toiminnan ja pää-töksenteon tila.

Mikäli koulutoiminnan lakattua tila suljetaan tai se siirtyy yksityiseen omistukseen, menettää kylä paitsi merkittävän hyvinvointipalvelun, myös yhteisen sosiaalisen tilan. Kylän näkökulmasta jul-kisen tilan yksityistäminen on onnistunut vaihto-ehto, mikäli yhteiselle tilalle ei ole tarvetta. Jos taas koulu sulkeutuu kyläläisiltä tilanteessa, jossa muu-takaan yhteistä tilaa ei ole, muodostuu alueelle so-siaalinen tyhjiö. Sosiaalinen toiminta, yhteen ko-koontuminen ja yhdessä toimiminen, edellyttää fyysistä tilaa.

Erot vanhan koulun uusissa käyttövaihtoeh-doissa kertovat myös alueiden eroista ja eteneväs-tä eriarvoistumisesta. Hannu Katajamäen (2013) mukaan Itä- ja Länsi-Suomen vertailussa Itä-Suo-mi on yksipuolisemman väestö- ja yhdyskuntara-kenteensa vuoksi alueellisessa työnjaossa heikke-nemässä nopeasti. Meneillään oleva ”metropoli-valtioprojekti” (Katajamäki 2013, 55), jossa tavoit-tellaan yhä suurempia ja tehokkaampia yksiköitä, on erityisen tuhoisa Itä-Suomen maaseutualuei-den asukkaiden näkökulmasta. Harvaan asutuilla alueilla etäällä taajamista vaihtoehtoja on vähän ja tyhjiilleen jäämisen uhka suuri. Suurten keskus-taajamien läheisyydessä tiloista jopa kilpaillaan. Kylän ja koulun sijainti valtakunnan ja kunnan tasolla, kyläläisten aktiivisuus, kunnan tiedotus-strategia, kunnan asenne ja taloudellinen tilanne, koulun kunto ja rakennusperintöarvot vaikuttavat kaikki siihen, ketä koulurakennuksen käyttö kiin-nostaa ja kenelle koulu lopulta päättyy.

Katajamäen (2013) mukaan klassinen hyvin-vointivaltio tuki ja ylläpiti tehokkaasti paikalli-suutta. Kun hyvinvointivaltio alkoi 1990-luvul-ta lähtien pikkuhiljaa muuttua kilpailuvaltioksi, ei enää nähty tarpeelliseksi arvioida yhteiskunnal-lisia päätöksiä paikallisyhteisöjen näkökulmasta, vaan tarkastelu muuttui hallintokeskeiseksi. Yh-teiskunta ei enää rakennu paikkaperusteisesti vaan ylhäältä määriteltujen väestöpohjien mukaan. Pie-

niin paikallisyhteisöihin perustuva ”kansalaisten maantiede” (Katajamäki 2013, 54) ei enää ole päästösten lähtökohta. Kansalaisten maantiede itsessään ei ole silti muuttunut, sillä edelleen huomattava osa väestöstä asuu pienissä paikallisyhteisöissä (Kattilakoski 2011).

Koulu on ollut kylällä merkittävin julkinen, lähellä oleva hyvinvointipalvelu. Se on tarjonnut puitteet oppimiselle, koulunkäynnille omalla kylällä, mutta lisäksi puitteen monille muille julkisille kunnan kulttuuri- ja liikuntapalveluille sekä yhdessä toimimiselle, kansalaisyhteiskunnalle. Kun hyvinvointivaltio lähtee, jäävät kansalaiset paikallisyhteisöön keskenään. Katajamäen (2013) sanoin, paikallisyhteisöt ovat orpoutumassa. Koulurakennuksen toiminnan sisältö muuttuu väijää-

mättä opetuksen loputtua. Kunta saattaa edelleen olla mukana jossain roolissa, mutta kunnan vastuu toiminnasta vähentyy, ja yhdistysten ja vapaaehtoisten lisääntyy. Tapahtuu siirtymä julkisen vastuusta yksityisten vastuuseen.

Tämä analyysimme kohdistui koulun toimintaan opetuksen lähdeyttä. Poliitikassa keskustellaan – lähinnä sote-uudistukseen liittyen – siitä, että peruspalveluiden on säilyttävä lähipalveluina. Seuraavassa analyysissä kysymme koululaisten haastatteluihin ja kenttähavaintoihin perustaen, mihin opetus meni ja miten maaseudun ala-asteikäiset koululaiset saavuttavat joskus kymmenien kilometrien päähän kotoa siirtyneen opetuksen (Tedre 2013).

KIRJALLISUUS

- Arnould, Eric. J. & Price, Linda: *River Magic: Extraordinary Experience and the Extended Service Encounter*. *Journal of Consumer Research* 20 (1993):1, 24–45.
- Alastalo, Marja: Tutkimushaastattelun historia yhteiskuntatieteissä. Teoksessa Ruusuvoori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.): *Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Vastapaino: Tampere 2005, 57–77.
- Autti, Outi & Hyry-Beihammer, Eeva Kaisa: Kyläkouluverkko tuhoutumassa – koulujen lakkauttaminen jatkuu kiivaana. *Kasvatus ja Aika* 4/2009.
- Hirsijärvi, Sirkka & Hurme, Helena: *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Yliopistopaino: Helsinki 2001.
- Härö, Mikko: Tiedon ja valistuksen tilat. Teoksessa: *Rakennusperintömme. Kulttuuriympäristön lukukirja*. Museovirasto. *Rakennustieto* 2001, 154–172.
- Katajamäki, Hannu: Pitkät aallot Itä- ja Länsi-Suomen kehityksen muovaajina. Kirjassa Björn, Ismo & Jokinen, Pekka & Kotilainen, Juha & Schuurman, Nora & Sireni, Maarit (toim.): *Korpi sosiologi(aa)*. Joensuu: University Press of Eastern Finland 2013, 47–58.
- Karppinen, Minttu & Laaksonen, Pirjo: Irrallinen tapahtumatilaa vai kaupunkilähtöinen elämys? –paikan rooli kulttuuritapahtumaan liittyvissä kulutuskokemuksissa. *Kulutustutkimus* 1–2/2013, 44–64.
- Kattilakoski, Mari: Maaseudun uudet toimijat. *Tutkimus paluu- ja tulomuuttajien toimijuudesta maaseutuyhteisössä ja kehittämisverkostoissa Keski-Pohjanmaalla*. Turku: Siirtolaisinstituutti. *Tutkimuksia A* 37, 2011.
- Lefebvre, Henry: *The critique of Everyday life*. Volume 1. Introduction. London – New York: Verso 1991.
- Massey, Doreen: *Samanaikainen tila*. Tampere: Vastapaino 2008.
- Pehkonen, Aini: *Kylä kutsuu. Tutkimus tulomuuttoprosesseista maaseudulle*. Siirtolaisinstituutti 2004.
- Rouhiainen, Vesa: *Kylätoiminnan tila maaseututyypeittäin ja maakunnittain*. Helsingin yliopisto. *Ruralia Instituutti. Raportteja* 122/ 2014.
- Saarikangas, Kirsi: *Eletyt tilat ja sukupuoli*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2006.
- Savisaari, Hanna: *Talon ja maiseman tuntu*. Kirjassa Knuuttila, Seppo & Järviluoma, Helmi & Turunen, Risto (toim.): *Syrjäseudun idea. Kulttuurianalyyskejä Ilomantsista*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2012.
- Tantarimäki, Sami: Mitä lakkautuksesta opimme? *Kyläkoulun lakkauttamisen perusteet, prosessi, säästöt ja vaikutukset viimeaikaisessa keskustelussa*. Tapaustutkimuksena vuonna 2007 lakkautetut kyläkoulut Korpilahdella, Kurikassa, Lammilla, Siilinjärvellä, Sysmässä ja Urjalassa. Turun yliopiston koulutus- ja kehittämisskeskus Brahean julkaisuja B2. Turku: University of Turku, 2011.
- Tantarimäki, Sami: *Kyläkoulukeskustelun muuttuva sisältö – kohdekuntien sivistysjohdon näkemyksiä ja kansainvälisiä ja kotimaisia havaintoja*. Teoksessa Tantarimäki, Sami & Komulainen, Sirkka & Rantanen, Manu & Heikkilä, Elli (toim.): *Vastavirtaan ja valtavirtaan – avauksia kyläkoulukeskusteluun*. Siirtolaisinstituutti, *Tutkimuksia A* 52. Turku, 2014, 34–60.
- Tedre, Silva: *Kuka, mitä, missä ja miten? Hyvinvointipalvelut maaseudulla* 2014. *Tutkimussuunnitelma (YTR-rahoitus)*, 2013.

TIIVISTELMÄ

Silva Tedre & Ville Pöysä: Opetus lähtee, koulu jää. Maalaiskoulut paikallisyhteisöissään

Suomen kansakoulu- ja myöhemmin peruskouluverkosto on sadan vuoden aikana muuttunut kahteen suuntaan: ylös ja alas. Kansakoululain vauhdittamana syntynyt kattava kouluverkosto vahvisti ideaa sosiaalisesta ja alueellisesta tasa-arvosta. Urbanisoinnin, elinkeino- ja väestön ikärakenteen muutosten rinnalla tapahtunut aluepoliittisen ajattelun alasajo on merkinnyt kouluverkon harventamista.

Maaseudun kehittäjien puhelinhaastatteluihin sekä kenttätöihin perustuvassa analyysissä kysymme, mitä maaseudun koulurakennuksille on tapahtunut opetuksen loputtua. Maaseutukylällä koulu on monesti ollut ainoa julkinen rakennus. Se on myös ollut merkittävin julkinen, lähellä oleva hyvinvointipalvelu. Se on tarjonnut puitteet oppimiselle ja koulunkäynnille omalla kylällä mutta myös monille muille julkisille kunnan kulttuuri- ja liikuntapalveluille sekä yhdessä toimimiselle, kansalaisyhteiskunnalle. Kun hyvinvointivaltio lähtee, jäävät kansalaiset paikallisyhteisöön keskenään.

Mikäli opetuksen lakattua koulu suljetaan tai se siirtyy yksityiseen omistukseen, menettää kylä paitsi hyvinvointipalvelun, peruskoulun, myös yhteisen sosiaalisen tilan. Paikallisyhteisön näkökulmasta julkisen tilan yksityistäminen on onnistunut vaihtoehto, mikäli

yhteiselle tilalle ei ole tarvetta. Jos taas koulu sulkeutuu tilanteessa, jossa muutakaan yhteistä tilaa ei ole, muodostuu alueelle sosiaalinen tyhjiö. Sosiaalinen toiminta, yhteen kokoontuminen ja yhdessä toimiminen, edellyttää fyysisiä tilaa.

Klassinen hyvinvointivaltio tuki paikallisuutta. Hyvinvointivaltion muuttuessa 1990-luvulta kilpailuvaltioksi ei yhteiskunnallisia päätöksiä ole enää arvioitu paikallisyhteisöjen näkökulmasta. Tämä on murentanut paikallisten ihmisten luottamusta julkiseen valtaan eli kuntaan ja valtioon.

Koulurakennuksen toiminnan sisältö muuttuu perustavanlaatuisesti opetuksen loputtua. Kunta saattaa edelleen osallistua jossain roolissa koulurakennuksen käyttöön, mutta kunnan vastuu toiminnasta vähenee ja yhdistysten ja vapaaehtoisten lisääntyy. Tapahtuu siirtymä julkisen vastuusta yksityisten vastuuseen. Kylän ja koulun sijainti, kyläläisten aktiivisuus, kunnan tiedotusstrategia, kunnan asenne ja taloudellinen tilanne, koulun kunto, ylläpitokustannukset ja rakennusperintöarvot vaikuttavat kaikki siihen, ketä koulurakennuksen käyttö kiinnostaa, kenelle koulu päättyy ja millaisen paikan se saa kylän sosiaalisessa rakenteessa. Erot vanhan koulun uusissa käyttövaihtoehtoissa kertovat myös alueiden eroista ja etenevästä eriarvoistumisesta.